

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF

OSZTÁLYTITKÁR.

XXI. KÖTET. 9. SZÁM.

P. VERGILII MARONIS CATALEPTON

EDIDIT ADNOTATIONIBUSQUE EXEGETICIS INSTRUXIT

GEYZA NÉMETHY

ACADEMIAE LITTERARUM HUNGARICAE SODALIS

*Commentatio in consessu Academiae Litt. Hung.
die 2. Januarii a. 1911. recitata*

Ára 60 fillér.

BUDAPEST.

1911.

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.

I. k. I. Telfy : Solon adótörvényéről. 20 f. — **II. Telfy** : Adalékok az áttikai törvénykönyvhöz. 20 f. — **III. Tarkányi** : A legújabb magyar Szentírásról. 40 f. — **IV. Szász K.** : A Nibelungének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. 20 f. — **V. Toldy F.** : Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása. 20 f. — **VI. Vambéry** : A keleti török nyelvről. 20 f. — **VII. Imre S.** : Geleji Katona István főleg mint nyelvész. 60 f. — **VIII. Bartalus** : A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Hangjegyekkel. 1 K 20 f. — **IX. Toldy** : Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 1 K 20 f. — **X. Brassai** : A magyar bővített mondat. 40 f. — **XI. Bartalus I.** : A felsőaustriai kolostoroknak Magyarországot illető kézirat- és nyomtatványairól. 40 f. (1867—1869.)

II. k. I. Mátray G. : A Konstantinápolyból legújabbban érkezett négy Corvin-codexről. 20 f. — **II. Szász K.** : A tragikái felfogásról. 40 f. — **III. Joannovics** : Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. 40 f. — **IV. Finály** : Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. 40 f. — **V. Telfy** : Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti görög népnyelv. 40 f. — **VI. Zichy A.** : Q. Horatius satirái. 40 f. — **VII. Toldy** : Újabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 80 f. — **VIII. Gr. Kuun G.** : A sémi magánhangzókrol és megjelölések módjairól. 40 f. — **IX. Szilády** : Magyar szöfjeztegetések. 20 f. — **X. Szenássy S.** : A latin nyelv és dialektusai. 60 f. — **XI. Szilády Áron** : A defferekről. 40 f. — **XII. Szóvornyai J.** : Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. 20 f. (1869—1872.)

III. k. I. Brassai : Commentator commentatus, Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázóit után. 80 f. — **II. Szabó K.** : Apáczai Csérei János Barcsai Ákos fejedelemezhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében. 20 f. — **III. Szabó I.** : Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. 20 f. — **IV. Vadnai** : Az első magyar társadalmi regény. 40 f. — **V. Finály** : Emlékbeszéd Engel József felett. 20 f. — **VI. Barna F.** : A finn költészetről, tekintettel a magyar ósköltészetre. 80 f. — **VII. Riedl Sz.** : Emlékbeszéd Schleicher Agost, külső l. tag felett. 20 f. — **VIII. Dr. Goldziher I.** : A nemzetiségi kérdés az araboknál. 60 f. — **IX. Riedl Sz.** : Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. 20 f. — **X. Gr. Kuun G.** : Adalékok Krim történetéhez. 40 f. — **XI. Riedl Sz.** : Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. 40 f. (1872—1873.)

IV. k. I. Brassai : Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvéről különös tekintettel a magyarra. 80 f. — **II. Balint G.** : Jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. 40 f. — **III. Bartal A.** : A classica philologiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak művelése hazánkban. 80 f. — **IV. Barna F.** : A határozott és határozatlan mondatról. 40 f. — **V. Dr. Goldziher I.** : Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. 40 f. — **VI. Hunfalvy P.** : Jelentések: 1. Az orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyűléséről. — **II. Budenz J.** : A németországi philológus és tanférfiak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről. 30 f. — **VII. Fogarasi J.** : Az új szókról. 30 f. — **VIII. Toldy F.** : Az új magyar orthologia. 30 f. — **IX. Barna F.** : Az ik-es igékről. 30 f. — **X. Szarvas G.** : A nyelvújításról. 30 f. (1873—1875.) — **V. k. I. Barna F.** : Nyelvészkedő hajlamok a magyar népnél. 50 f. — **II. Brassai S.** : A neo- és palaeologia ügyében. 60 f. — **III. Barna F.** : A hangsúlyról a magyar nyelvben. 60 f. — **IV. Ballagi M.** : Brassai és a nyelvújítás. 30 f. — **V. Szász K.** : Emlékbeszéd Kriza János l. t. felett. 50 f. — **VI. Bartalus I.** : Művészet és nemzetiség. 40 f. — **VII. Telfy I.** : Aeschylus. 1 K 60 f. — **VIII. Barna F.** : A mutató névmás hibás használata. 20 f. — **IX. Imre S.** : Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvújításra nézve. 1 K 20 f. — **X. Arany L.** : Bérczy Károly emlékezete. (1875—1876.) — **VI. k. I. Mayr A.** : A lágy aspiráták kiejtéséről a zendben. 20 f. — **II. Balint G.** : A mandsuk szertartásos könyve. 20 f. — **III. Dr. Barna I.** : A rómaiak satirájáról és satirairóikról. 40 f. — **IV. Dr. Goldziher I.** : A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében összehasonlítva a keleti arabokéval. 1 K. — **V. Szász K.** : Emlékbeszéd Jakab István l. t. fölött. 20 f. — **VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. 1. Szilágyi I. II. Vassary K. III. Révész I. 1 K 20 f. — VII. Bartalus** : Emlékbeszéd Mátray Gábor l. t. felett. 20 f. — **VIII. Barna** : A mordvaiak történelmi viszontagságai. 40 f. — **IX. Telfy** : Eranos. 40 f. — **X. Joannovics** : Az ik-es igékről. 80 f. (1876.) — **VII. k. I. Barna F.** : Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. 1 K. — **II. Budenz J.** : Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasználtása. 20 f. — **III. Zichy A.** : Lessing. 40 f. — **IV. Barna F.** : Kapcsolat a magyar és szlomi

P. VERGILII MARONIS

CATALEPTON

EDIDIT ADNOTATIONIBUSQUE EXEGETICIS INSTRUXIT

GEYZA NÉMETHY

ACADEMIAE LITTERARUM HUNGARICAE SODALIS

Commentatio in consessu Academiae Litt. Hung.
die 2 Januarii a. 1911. recitata

BUDAPESTINI

SUMPTIBUS ACADEMIAE LITTERARUM HUNGARICAE

MCMXI.

FRANKLIN-TARSULAT NYOMDÁJA

P. Vergilii Maronis Catalepton.

I.

- De qua sæpe tibi, venit; sed, Tucca, videre
Non licet: occulitur limine clausa viri.
De qua sæpe tibi, non venit adhuc mihi; namque
Si occulitur, longe est, tangere quod nequeas.
5 Venerit, audiui. Sed iam mihi nuntius iste
Quid prodest? Illi dicite, cui rediit.

II.

- Corinthiorum amator iste verborum,
Iste iste rhetor iamque, quatenus totus
Thucydides, tyrannus Atticæ febris,
Tau Gallicum, min et sphin et — male illi sit —
5 Ista omnia, ista verba miscuit fratri.

III.

- Aspice quem valido subnixum gloria regno
Altius et cæli sedibus extulerat.
Terrarum hic bello magnum concusserat orbem,
Hic Asiæ reges fregerat, hic populos,
5 Hic grave servitium tibi iam, tibi, Roma, ferebat:
Cetera namque viri cuspide conciderant,
Cum subito in medio rerum certamine præceps
Corruit, e patria pulsus in exilium.
Tale deæ numen, tali mortalia nutu
10 Fallax momento temporis hora dedit.

IV.

- Quocunque ire ferunt variæ nos tempora vitæ,
 Tangere quas terras quosque videre homines,
 Dispeream, si te fuerit mihi carior alter:
 Alter enim qui te dulcior esse potest?
- 5 Cui iuveni ante alios divi divumque sorores
 Cuncta neque indigno, Musa, dedere bona,
 Cuncta, quibus gaudet Phœbi chorus ipseque Phœbus.
 Doctior o quis te, Musa, fuisse potest?
 O quis te in terris loquitur iucundior uno?
- 10 Clio nam certe candida non loquitur.
 Quare illud satis est, si te permittis amari,
 Nam contra ut sit amor mutuus, unde mihi?

V.

- Ite hinc, inanes, ite, rhetorum ampullæ,
 Inflata more non Achaico verba,
 Et vos, Selique Tarquitique Varroque,
 Scholasticorum natio madens pingui,
- 5 Ite hinc, inane cymbalon iuventutis.
 Tuque, o mearum cura, Sexte, curarum,
 Vale, Sabine; iam valete, formosi.
 Nos ad beatos vela mittimus portus
 Magni petentes docta dicta Sironis
- 10 Vitamque ab omni vindicabimus cura.
 Ite hinc, Camenæ; vos quoque ite iam sane,
 Dulces Camenæ (nam fatebimur verum,
 Dulces fuistis): et tamen meas chartas
 Revisitote, sed pudenter et raro.

VI.

Socer, beate nec tibi nec alteri,
 Generque Nocturne, putidum caput,
 Tuoque nunc puella talis et tuo
 Stupore pressa rus abibit. Ei mihi,

- 5 Ut ille versus usquequaque portinet:
«Gener socerque, perdidistis omnia.»

VII.

Scilicet hoc sine fraude, Vari dulcissime, dicam:
«Dispeream, nisi me perdidit iste putus.»
Sin autem præcepta vetant me dicere, sane
Non dicam, sed: «Me perdidit iste puer.»

VIII.

- Villula, quæ Sironis eras, et pauper agelle,
Verum illi domino tu quoque divitiæ,
Me tibi et hos una mecum, quos semper amavi.
Si quid de patria tristius audiero,
5 Commendo imprimisque patrem: tu nunc eris illi,
Mantua quod fuerat quodque Cremona prius.

IX.

- Pauca mihi, niveo sed non incognita Phoebo,
Pauca mihi doctæ dicite Pegasides.
Victor adest, magni magnum decus ecce triumphi.
Victor, qua terræ quaque patent maria,
5 Horrida barbaricæ portans insignia pugnæ,
Magnus ut Alcides utque superbus Eryx;
Nec minus ideirco vestros expromere cantus
Maximus et sanctos dignus inire choros.
Hoc itaque insuetis iactor magis, optime, curis.
10 Quid de te possim scribere quidve tibi.
Namque (fatebor enim) quæ maxima deterrendi
Debuit, hortandi maxima causa fuit.
Pauca tua in nostras venerunt carmina chartas,
Carmina cum lingua, tum sale Cecropio,
15 Carmina, quæ vivent sæclis accepta futuris,
Carmina, quæ Pylum vincere digna senem.

- Molliter hic viridi patulæ sub tegmine quercus
 Mæris pastores et Melibœus erant,
 Dulcia iactantes alterno carmina versu,
 20 Qualia Trinacriæ doctus amat iuvenis.
 Certatim ornabant omnes heroida divi,
 Certatim divæ munere quæque suo.
 Felicem ante alias o te scriptore puellam!
 Altera non fama vixerit ulla prior:
 25 Non illa, Hesperidum ni munere capta fuisset,
 Quæ volucrem cursu vicerat Hippomenen;
 Candida cyaneo non edita Tyndaris ovo,
 Non supero fulgens Cassiopea polo,
 Non defensa diu multo certamine equorum.
 30 Optabant Graiæ quam sibi quæque manus,
 Sæpe animam generi pro qua pater impius hausit,
 Sæpe rubro Eleis sanguine fluxit humus;
 Regia non Semele, non Inachis Acrisione,
 Immitem expertæ fulmine et imbre Iovem;
 35 Non cuius ob raptum pulsique penates
 Tarquinii patrios, filius atque pater,
 Illo quo primum dominatus Roma superbos
 Mutavit placidis tempore consulibus.
 Multa neque immeritis donavit præmia alumnis;
 40 Præmia Messallis maxima Publicolis.

 Nam quid ego immensi memorem studia ista laboris?
 Horrida quid duræ tempora militiæ?
 Castra foro toties, urbi præponere castra,
 Tam procul hoc gnato, tam procul hac patria?
 45 Immoderata pati iam frigora iamque calores?
 Sternere vel dura posse super silice?
 Sæpe trucem adverso perlabi sidere pontum?
 Sæpe mare audendo vincere, sæpe hiemem?
 Sæpe etiam densos immittere corpus in hostes
 50 Communem belli nec meminisse deum?
 Nunc ceteres Afros, periuræ milia gentis,
 Aurea nunc rapidi flumina adire Tagi?

- Nunc aliam ex alia bellando querere gentem
 Vincere et Oceani finibus ulterius?
 55 Non nostrum est tantas, non, inquam, attingere laudes,
 Quin ausim hoc etiam dicere, vix hominum est.
 Ipsæ hæc se, ipsa ferent rerum monumenta per orbem,
 Ipsa sibi egregium facta decus parient.
 Nos ea, quæ tecum finxerunt carmina divi,
 60 Cynthia et Musæ, Bacchus et Aglaïe,
 Si laude æquiparare humilis, Messalla, Camenæ,
 Si patrio Graios carmine adire sales
 Possumus, optatis plus iam procedimus ipsis.
 Hoc satis est; pingui nil mihi cum populo.

X.

- Sabinus ille, quem videtis, hospites,
 Ait fuisse mulio celerrimus,
 Neque ullius volantis impetum cisi
 Nequisse præterire, sive Mantuam
 5 Opus foret volare sive Brixiam.
 Et hoc negat Tryphonis æmuli domum
 Negare nobilem insulamve Cæruli,
 Ubi iste pos. Sabinus, ante Quintio
 Bidente dicit attodisse forcipe
 10 Comata colla, ne Cytorio iugo
 Premente dura vulnus ederet iuba.
 Cremona frigida et lutosa Gallia,
 Tibi hæc fuisse et esse cognitissima
 Ait Sabinus: ultima ex origine
 15 Tua stetisse dicit in voragine,
 Tua in palude deposisse sarcinas
 Et inde tot per orbitosa milia
 Iugum tulisse, læva sive dextera
 Strigare mula sive utrumque cœperat
 20
 Neque ulla vota semitalibus deis
 Sibi esse facta præter hoc novissimum,
 Paterna lora proximumque pectinem.

Sed hæc prius fuere: nunc eburnea
 25 Sedetque sede seque dedicat tibi,
 Gemelle Castor et gemelle Castoris.

XI.

Quis deus, Octavi, te nobis abstulit? An quæ
 Dicunt, a, nimio pocula dura mero?
 «Vobiscum, si est culpa, bibi; sua quemque sequuntur
 Fata: quid immeriti crimen habent cyathi?»
 5 Scripta quidem tua nos multum mirabimur et te
 Raptum et Romanam flebimus historiam,
 Sed tu nullus eris. Perversi dicite Manes,
 Hunc superesse patri quæ fuit invidia?

XII.

Superbe Noctuine, putidum caput,
 Datur tibi puella, quam petis, datur;
 Datur, superbe Noctuine, quam petis.
 Sed. o superbe Noctuine, non vides
 5 Duas habere filias Atilium,
 Duas, et hanc et alteram tibi dari?
 Adeste nunc, adeste: ducit, ut decet,
 Superbus ecce Noctuinus herniam.
 Talassio, Talassio, Talassio!

XIII.

Iacere me, quod alta non possim, putas,
 Ut ante, vectari freta
 Nec ferre durum frigus aut æstum pati
 Neque arma victoris sequi.
 5 Valent, valent mihi ira et antiquus furor
 Et lingua, qua par sim tibi.
 Per prostitutæ turpe contubernium
 Sororis, o quid me incitas?

- Quid, impudice et improbande Cæsari,
 10 Seu furta dicantur tua
 Et helluato sera patrimonio
 In fratre parsimonia
 Vel acta puero cum viris convivia
 Udæque per somnum nates
 15 Et inscio repente clamatum super :
 Talassio, Talassio !
 Quid palluisti, femina? An ioci dolent?
 An facta cognoscis tua?
 Non me vocabis spurca per Cotytia
 20 Ad feriatos fascinos,
 Nec te movere lumbulum in crocotula
 Prensis videbo altaribus
 Flavumque propter Thybrim olentes nauticos
 Vocare, ubi adpulsæ rates
 25 Stant in vadis cæno retentæ sordido
 Macraque luctantes aqua;
 Neque in culinam et uncta compitalia
 Dapesque duces sordidas,
 Quibus repletus ut salivosis labris
 30 Obesam ad uxorem redis,
 Exæstuantis dente solvis pantices
 Spissisque lambis saviis.
 Nunc læde, nunc lacesse, si quicquam vales!
 Et nomen adscribo tuum:
 35 Cinæde Lucci, iam tuæ liqueere opes
 Fameque genuini crepant.
 Videbo habentem præter ignavos nihil
 Fratres et iratum Iovem
 Scissumque ventrem et hirneosi patruī
 40 Pedes inedia turgidos.

XIV.

Si mihi susceptum fuerit decurrere munus,
 O Paphon, o sedes quæ colis Idalias,

- Troius Aeneas Romana per oppida digno
Iam tandem ut tecum carmine vectus eat:
5 Non ego ture modo et picta tua templa tabella
Ornabo et puris sarta feram manibus:
Corniger hos aries, humilis, et maxima, taurus,
Victima sacrato sparget honore focos
Marmoreusque tibi, ceu mille coloribus ales,
10 In morem picta stabit Amor pharetra.
Adsis, o Cytherea: tuus te Cæsar Olympo
Et Surrentini litoris ara vocat.

ADNOTATIONES.

Epodum ¹⁾ Cataleptis Vergilii insertum inter commentationes Academiæ nostræ edidi Horatioque vindicare studui ²⁾ iam anno 1908., anno autem præterito edidi ibidem elegiam in Messallam ³⁾ Ovidio puero fortasse tribuendam. ⁴⁾ Nunc reliqua Cataleptorum carmina, quæ Vergilio iure tribuuntur, ⁵⁾ lectoribus doctis offero commentario exegetico instructa.

In verbis poetæ constituendis in usum meum converti præstantissimam editionem *Friderici Vollmer* in volumine primo *Poetarum Latinorum Minorum* post Aemilium Bæhrens iterum editorum (Lipsiæ, in ædibus B. G. Teubneri anno MCMX.).

I. Ad Tuccam.

Ad Plotium Tuccam, amicum Vergilii, qui post mortem eius una cum Vario Aeneidem edidit. Epigramma est amatorii argumenti tribuendumque videtur Vergilio iuveni. Versus antea non intellectos rectissime interpretatus est *Birt*, quem nos quoque sequimur ducem.

¹⁾ I. e. Catalepton XIII.

²⁾ Cf. *De epodo Horatii Cataleptis Vergilii inserto*, Budapestini, sumptibus Academiæ Litterarum Hungariæ, MCMVIII.

³⁾ I. e. Catalepton IX.

⁴⁾ Cf. *De Ovidio elegiæ in Messallam auctore*, Budapestini, sumptibus Academiæ Litterarum Hungariæ, MCMIX.

⁵⁾ Optime de hac re disputavit *Theodorus Birt* in libello *Jugendverse und Heimatpoesie Vergils* (Leipzig, Teubner, 1910.) p. 10. sqq. Ibidem (p. 10.) rectissime dicit: «In diesem Sinne habe ich den nachfolgenden Kommentar zu schreiben versucht, der nichts sein will als eine *Aufforderung zur Mitarbeit* und eventuell zum motivierten Widerspruch.»

V. 1—6. *De qua saepe tibi*, i. e. mulier a me amata, de qua saepe tibi dixi, de qua saepe tecum locutus sum. Huius ellipsis exempla collegit Birt: Cic. Ad Att. XV. 17, 2: «de quo mirabilia Messalla»; ibid. XVI. 13: «tu mihi de istis rebus»; ibid. XVI. 1: «Deverti ad illum, de quo tecum mane.» — *venit*, advenit, i. e. rediit ex itinere aliquo in domum viri, ut ex *rediit* (infra vs. 6.) elucet. — *videre Non licet: occultitur limine clausa viri*, cf. Tibull. II. 3, 77—78: «Nunc si clausa mea est, si copia rara videndi, Heu miserum, laxam quid iuvat esse togam?» — *occultitur*, consulto se occultare videtur; non vult enim Vergilio copiam sui facere. — *non venit adhuc mihi*, mihi non venit, nam huc usque eam videre non potui. Cf. Tibull. I. 9, 43. (de puella): «Saepe insperanti venit tibi munere nostro.» — *tungere quod nequeas*, hoc loco *quod* est coniunctio causalis: *quia*. Birt rectissime confert Terent. Eun. 638: «quid? nil? si non *tangendi* copia est, eho ne *videndi* quidem erit». — *Venerit, audivi*, per me venerit licet, credo, nam audivi. — *illi dicite cui rediit*, poeta putat puellam non sui, sed alterius amatoris gratia ex itinere rediisse. — *cui*, emendavit Heyne; codices: *qui*.

II. In T. Annium Cimbrum.

Teste Quintiliano (Inst. Or. VIII. 3, 28.) scriptum est hoc epigramma in T. Annium Cimbrum rhetorem, a quo fratrem necatum hoc Ciceronis facete dicto notatum est (anno a. Chr. n. 43.) Phil. XI. 6, 14: «Germanum (i. e. germanum fratrem) Cimber occidit.» Præturam quoque gessit teste Cic. Phil. XIII. 12, 26. Epigramma scriptum videtur paulo post mortem suspectam fratris eius.

V. 1—3. *Corinthiorum amator... verborum*, T. Annius Cimber rhetor, qui obsoletis verbis in orationibus libentissime utebatur; cf. Suet. Aug. 86. (Augusti epistula ad Antonium): «Tuque dubitas, Cimberne Annius an Veranius Flaccus imitandi sint tibi, ita ut verbis, quæ Crispus Sallustius excerpserit ex Originibus Catonis, utaris?» — *Corinthiorum... verborum*, antiquorum, ut vasa Corinthia, quorum tunc temporis multi erant amatores. Strab. p. 381. commemorat *ὑαροκορίνθια*, i. e. vasa Corinthia ex sepulcris Corinthiis effossa. Eodem modo

tamquam e sepulcris effodiebant verba iam pridem mortua Annii Cimper et Sallustius. — *iste iste rhetor*, ut Martial. II. 65, 4: «Illa, illa dives mortua est Secundilla.» — *iamque, quatenus totus Thucydides, tyrannus Atticae febris*, qui iam princeps oratorum Romanorum Atticos imitantium factus est, quia in orationibus alter pæne est Thucydides. — *iamque*, ex coniectura Buecheleri; codices habent: *namque*. — *quatenus*, hoc loco coniunctio causalis: *quoniam*; cf. Hor. Sat. I. 1, 63—64: «iubeas miserum esse, libenter Quatenus id facit.» — *totus Thucydides*, Thucydidem adeo docte imitatur, ut alter pæne evaserit Thucydides; cf. Catull. 13, 14: «Totum ut te faciant, Fabulle, nasum.» Vergilius ante oculos habuisse videtur Cic. Orat. 9, 30., ubi magnus ille adversarius oratorum Romanorum Atticos imitantium ita carpit ineptos artis rhetoricæ Thucydideæ sectatores: «Ecce autem aliqui se Thucydideos esse profitentur: novum quoddam imperitorum et inauditum genus. Nam qui Lysiam sequuntur, causidicum quendam sequuntur non illum quidem amplum atque grandem, subtilem et elegantem tamen et qui in forensibus causis potuit præclare consistere. Thucydides autem res gestas et bella narrat et prælia, graviter sane et probe, sed nihil ab eo transferri potest ad forensem usum et publicum. Ipsæ illæ contiones ita multas habent obscuras abditasque sententias, vix ut intellegantur; quod est in oratione civili vitium vel maximum . . . Quis porro unquam Græcorum rhetorum a Thucydide quicquam duxit? . . . Huius (sc. Thucydidis) tamen nemo neque verborum neque sententiarum gravitatem imitatur, sed, cum mutila quædam et hiantia locuti sunt, quæ vel sine magistro facere potuerunt, *germanos* se putant esse *Thucydidas*.» Cf. etiam Cic. De opt. gen. 5, 15: «Sed exorietur Thucydides: eius enim quidam eloquentiam admirantur . . . Quare si quis erit, qui se Thucyideo genere causas in foro dicturum esse profiteatur, is abhorrebit etiam a suspitione eius, quod versatur in re civili et forensi»; Cic. Brut. 83, 287: «*Thucydidem*, inquit, *imitamur*. Optime, si historiam scribere, non si causas dicere cogitabis»; Quintil. Inst. Or. X, 2, 17: «Ideoque qui horride et incomposite quamlibet illud frigidum et inane extulerunt, antiquis se pares credunt; qui carent cultu atque sententiis, Atticis scilicet; qui

præcisis conclusionibus obscuri, Sallustium atque *Thucydilem* superant.» — *tyrannus Atticae febris*, princeps scholæ rhetoricæ Atticæ; eodem modo inter Epicuri successores Apollodoro cognomen fuit *κηποτόραννος*, ut Diog. Laert. X. 24. testatur. — *Atticae febris*, febris Attica sive morbus Atticus est Atticismus oratorum Romanorum, tamquam morbosum et insanum imitandi studium, Græce: *ζήλος Ἀττικός*. Cf. Cic. Verr. IV. 1. (de studio Verris statuas, picturas et vasa colligendi): «Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, *studium*, ut amici eius, *morbum* et *insaniam*»; Senec. Exc. contro. 3. præf. §. 10: «ut ad meum te morbum (i. e. studium) vocem»; Plaut. Pseud. 643: «scio nunc *febrim* tibi esse, quia» etc. Præterea alludere videtur Vergilius etiam ad pestilentiam Atticam a Thucydide descriptam.

V. 4—5. *Tau Gallicum*, casu nominativo; appositionis vice fungitur et, ut *rhetor* vs. 2. et *tyrannus* vs. 3., iungendum cum *Corinthiorum amator verborum* vs. 1. Significat autem *tau Gallicum* hominem Gallicum cruce dignum, i. e. T. Annium Cimbrum veneficum. *Tau* i. e. crux, i. e. cruce dignus est T. Annius, quia fratrem necavit; littera enim *tau* significat crucem, ut Tertull. Adv. Marc. 3, 22. testatur: «*tau* signum crucis» et Lucian. in Iudicio vocabulorum, 12: *Κλάουσιν ἄνθρωποι καὶ τὴν αὐτῶν τύχην ὁδύρονται καὶ Κάδμῳ καταρῶνται πολλάκις, ὅτι τὸ τ αὐ εἰς τὸ τῶν στοιχείων γένος παρήγαγε· τῷ γὰρ τοῦτον σχήματι φασὶ τοὺς τυράννους ἀκολοθήσαντας καὶ μιμησαμένους αὐτοῦ τὸ πλάσμα, ἔπειτα τοιοῦτῳ ἔδωκε τεκτῆναντας ἀνθρώπους ὀνασκολοπίζειν ἐπ' αὐτά.* *Cruce* autem translate significat hominem cruce dignum, ut Plaut. Pers. 795: «quid ais, *cruce*, stimulorum tritor»; eodem modo *gabalus* (i. e. *cruce*) hominem gabalo dignum in epigrammate Macrini imperatoris apud Capitol. Macrin. 11, 6. (= Anth. Lat. 801, 2. M.): «Si talem Graium tetulissent fata poetam, Qualis *Latinus gabalus* iste fuit.» — *Gallicum*, videtur igitur Annius Gallicæ originis fuisse, fortasse Transpadanus, ut Vergilius. — *min et sphin*, Annius etiam Græce declamabat, ut multi oratores Romani, et in huiusmodi orationibus utebatur verbis obsoletis et insolitis; exempli gratia Vergilius adfert obsoletas pronominum formas, *μιν* pro *αὐτὸν* et *σφιν* pro *σφίσι* vel *αὐτοῖς*. Ante oculos habuisse videtur Herodici Babylonii epigramma

(apud Athen. V. p. 222. A.): φεύγετ' Ἀριστάρχαιοι... οἷσι μέμηλεν
 τὸ σφὶν καὶ τὸ σφῶν καὶ τὸ μὶν ἡδὲ τὸ γίν' τοῦθ' ὅμιν εἴη
 δυσπέμφελον. Cf. etiam Lucilii epigr. Anth. Pal. XI. 142: «Πολ-
 λοῦ δεῖ καὶ σφὶν... καὶ ταυτὶ καὶ μῶν... σκεψάμενος...
 ῥήτωρ ἐστὶ Κρίτων et Philipp. Anth. Pal. XI. 321: Συνδέσμων
 λυγρῶν θηρήτορες, οἷς τὸ μὶν ἢ σφὶν ἔδραδε. — *ma e illi sit*,
 sc. Annio Cimbro; execrationis formula in parenthesi. Cf. Ca-
 tull. 3, 13: «At vobis male sit, malæ tenebræ» et Cic. Ad Att.
 XV. 15, 1: «L. Antonio male sit, si quidem Buthrotiis molestus
 est.» — *Ista omnia, ista verba miscuit fratri*, sc. veneni loco;
 his verbis venenatis necavit fratrem. Iam Herodiceus Babylonius
 supra ad vs. 4. laudatus vim nocendi tribuit his verbis dicendo:
 τὸ σφὶν... καὶ τὸ μὶν... τοῦθ' ὅμιν εἴη δυσπέμφελον; Catullus
 autem et orationes malas et poemata cum venenis comparat
 carm. 14, 10—14: «Nam, Sestianus dum volo esse conviva,
 Orationem in Antium petito rem Plenam *veneni* et pestilentie
 legi. Hinc me gravedo frigida et frequens tussis Quassavit» et
 carm. 14, 17—20: «Nam, si luxerit, ad librariorum Curram
 serinia, Cæsios, Aquinos, Suffenum (i. e. malos poetas), *omnia*
 colligam *venena* Ac te his suppliciis remunerabor.» De fratricidio
 Annii cf. Cic. Phil. XIII. 12, 26: «*Philadelphus* Annius» et
 ibid. XI. 6, 14: «Lumen ac decus exercitus pæne præterii,
 T. Annium Cimbrum, Lysidici filium, Lysidicum ipsum, quo-
 niam omnia iura dissolvit, nisi forte iure *Germanum Cimper*
occidit.» — *Ista omnia, ista*, ut supra vs. 2: «iste iste rhe-
 tor.» — *Ista omnia*, ex codice Arundeliano et Rhedigerano;
 ceteri habent: *Ita omnia*.

III. In imaginem Mithridatis.

In imaginem Mithridatis, non Alexandri Magni, ut Buecheler
 et Birt censent, qui ob id ipsum vs. 8.: «*pulsus in exilium*»
 probabiliter explicare non possunt. De tempore scribendi nihil
 constat.

V. 1—2. *Aspice*, de imagine, ut Ennius apud Cic. Tusc.
 I. 34: «Adspicite, o cives, senis Enni imaginis formam.» —
valido... regno, sc. regno Ponti. — *subnixum*, fretum, ut
 Cic. De orat. I. 58: «qui eius artis arrogantia, quasi difficillima

sit, ita subnixi ambulant.» — *Altius et caeli sedibus extulerat*, hyperbola; cf. Horat. Epist. I. 18, 9: «Quæ vos ad cælum effertis rumore secundo.» — *Altius . . . extulerat*, ut Verg. Ge. III. 553: «caput altius effert.» — *caeli sedibus*, ut Verg. Aen. X. 3: «sideream in sedem.»

V. 3—6. *Terrarum hic bello magnum concusserat orbem*, cf. Cic. Pro Mur. 15, 32 (de Mithridate): «qui rex sibi aliquot annis sumptis ad confirmandas rationes et copias belli tantum spe conatuque valuit, ut se Oceanum cum Ponto, Sertorii copias cum suis coniuncturum putaret.» — *Hic reges Asiae fregerat, hic populos*, cf. Cic. Pro Mur. 15, 32 (de Mithridate): «quem L. Sulla maximo et fortissimo exercitu, pugnax et acer et non rudis imperator, ut aliud nihil dicam, *cum bello invectum totam in Asiam* cum pace dimisit.» — *Hic grave servitium tibi iam, tibi, Roma, ferebat*, cf. Cic. De imp. Pomp. 4, 9: «usque in Hispaniam legatos ac litteras misit (Mithridates) ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus, ut, cum duobus in locis disiunctissimis maximeque diversis uno consilio a binis hostium copiis bellum terra marique gereretur, vos ancipiti contentione districti de imperio dimicaretis»; Cic. Pro Mur. XV. 33: «Quid? illam pugnam navalem ad Tenedum, cum contento cursu acerrimis ducibus hostium classis *Italiam* spe atque animis inflata *peteret*, mediocri certamine et parva dimicatione commissam arbitraris?»; Vell. Patere. II. 18, 1: «cum (Mithridates) terribilis *Italiae* quoque videretur *imminere*.» — *grave servitium*, ut in Ciri Pseudovergiliana vs. 291: «Tam grave servitium, tam dueros passa labores.» — *tibi iam, tibi*, emphaticæ iteratum. — *ferebat*, imperfectum de conatu. — *viri ruspide*, armis.

V. 7—10. *in medio rerum certamine*, in certamine de imperio cum Romanis. — *Corruit*, devictus est. — *e patria pulsus in exilium*, Mithridates a Pompeio devictus anno a. Chr. n. 65. in Bosporum Cimmerium confugit ibique de salute desperans a. 63. mortem sibi ipse conscivit. Cf. Cic. Pro Mur. XV. 34: «cuius (sc. Pompei) ex omnibus pugnis, quæ sunt innumera-biles, vel acerrima mihi videtur illa, quæ cum rege (sc. Mithridate) commissa est et summa contentione pugnata. Qua ex pugna cum se ille eripuisset et Bosporum confugisset, quo exercitus

adire non posset, etiam *in extrema fortuna et fuga nomen tamen retinuit regium.*» — *deae numen*, sc. deæ Fortunæ. — *tali mortalia nutu Fallax momento temporis hora dedit*, i. e. fallax hora momento temporis tali ruinæ dedit res mortales. — *tali . . . nutu*, dativus pro *nutui*, ut Verg. Aen. I. 257: «Parce metu.» — *nutu . . . dedit*, ruinæ dedit, ut Liv. I. 29: «unaque hora quadringentorum annorum opus . . . excidio atque ruinis dedit.» — *nutu*, hoc loco, ut Buecheler rectissime vidit, *nutus* nutationem, lapsum, ruinam significat iungendusque cum *corrui*t vs. 8.; cf. Senec. Nat. Quæst. VI. 2, 6: «Quid stultius quam timere *nutationem* aut subitos montium *lapsus*?»; Cic. Tusc. Disp. I. 17, 48: «terrena et umida suoapte *nutu* et suo pondere ad pares angulos in terram et in mare feruntur»; Pacat. pan. 26, 1: «*nutus* trutinæ»; Plin. Paneg. 5, 6: «*nutatio* reipublicæ»; Apul. de deo Socr. 16: «*nutantia* fulcire». — *Fallax momento temporis hora*, cf. Hor. Ep. II. 2, 171–174: «tamquam Sit proprium quicquam, *puncto* quod *mobilis horæ* . . . Permutet dominos et cedat in altera iura.» — *momento temporis*, ut Hor. Sat. I. 1, 7 8: «horæ Momento».

IV. Ad Octavium Musam.

Octavius Musa teste Serv. ad Verg. Ecl. 9. 7. et Schol. Bern. ad Ecl. 8, 6. civis Mantuanus fuit, ergo municeps Vergilii. In mortem eiusdem scriptum est infra carm. XI., cuius versu 6. eum historiæ Romanæ scribendæ operam dedisse docemur. M. Octavius historicus laudatur etiam in *Origine gentis Romanæ* anonyma XII. 2. et XIX. 5. Eundem fortasse Octavium inter optimos carminum suorum iudices commemorat Horat. Sat. I. 10, 82: «Plotius et Varius, Mæcenas Vergiliusque Valgius et probet hæc *Octavius optimus* atque Fuscus.» De tempore, quo epigramma scriptum videtur, cf. infra adn. ad vs. 12.

V. 1–4. *Quocunque ire ferunt variae nos tempora vitæ*, cf. Hor. Carm. I. 7, 25–26: «Quo nos cunque feret melior Fortuna parente, Ibimus.» — *ferunt*, volunt; *ferunt tempora*, ut Verg. Aen. II. 34: «Troia sic fata ferebant.» — *variae*, ad varias fortunæ vicissitudines referendum. — *Dispercam si te fuerit mihi carior aller*, ex Catull. Carm. 92: «Lesbia mi dicit

semper male nec tacet unquam De me: Lesbia me *dispeream nisi amat*. Quo signo? quia sunt totidem mea: deprecor illam Assidue, vero *dispeream nisi amo*. — *fu*erit, erit. — *Alter enim qui te dulcior esse potest*, in interrogatione *qui alter* (non *quis*), ut Plaut. Amph. 153: «qui me alter est audacior homo?» et ibid. 1046: «qui me alter vivit miserior?»

V. 5—8. *Cut iuveni ante alios divi divumque sorores Cuncta . . . dedere bona*, ut Catalept. (Pseudoverg.) IX. 21—22: «Certatim ornabant omnes heroida *divi*, Certatim *divae* munere quæque suo.» — *divi divumque sorores*, dii deæque; sunt enim omnes dii inter se aliquo cognationis vinculo coniuncti. Similiter Plaut. Pers. II. 4, 27: «Ut istunc *di deæque* perdant» et Terent. Heaut. IV. 6, 6: «Ut te omnes *di deæque* perdunt.» Cf. Ovid. A. A. I. 27: «Clio Cliusque sorores.» — *Cuncta neque indigno . . . dedere bona*, ut Catal. (Pseudoverg.) IX. 39: «Multa, neque immeritis donavit præmia alumnis.» — *Musa* vs. 6. ex edit. Aldina a. 1517; codices habent: *multa*. — *Phœbi chorus*, Musæ, ut Verg. Ecl. VI. 66: «Phœbi chorus . . . omnis.» — *fuisse*, poetice pro *esse*.

V. 9—12. *iucundior*, pro adverbio. — *Clio nam certe candida non loquitur*, supple: *iucundior*; i. e. ne Clio quidem iucundius loqui potest, quam Octavius in scriptis suis. Cf. Cic. Orat. 19, 62: «Xenophontis voce Musas quasi locutas ferunt»; Horat. Ep. II. 1, 26—27: «Pontificum libros, annosa volumina vatum Dictitet Albano Musas in monte locutas»; Quintil. Inst. Or. X. 1, 99: «Musas Plautino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent.» — *Clio*, ponitur pro Musis. — *candida*, ad fulgorem divini corporis referendum, ut Verg. Ecl. 5, 56. (de Daphnide in deum mutato): «Candidus insuetum miratur limen Olympi . . . Daphnis» et Aen. VIII. 138: «candida Maia»; Tibull. (Lygdam.) III. 6, 1: «Candide Liber.» — *Quare illud satis est, si te permittis amari*, ex Catull. 68, 147—148: «Quare illud satis est, si nobis is datur unis, Quem lapide illa diem candidiore notet.» — *Nam contra ut sit amor mutus*, ex Catull. 76, 23: «Non iam illud quæro, contra ut me diligat illa.» Eodem modo dicitur: *contra amare*, i. e. mutuo amore amare aliquem. — *contra*, i. e. ex altera parte, ex tua parte. — *unde mihi*, supple: *petam causam*, i. e. ego nulla virtute mereor

a te, illustrissime scriptor, mutuo amore amari. Scripsit certe hæc verba modestissima Vergilius adolescentulus, et in poesi tiro, priusquam Bucolicis editis æternam sibi famam peperisset. Ad ellipticam locutionem cf. Hor. Sat. II. 5, 102: «unde mihi tam fortem tamque fidelem?» (sc. quæram amicum) et ibid. II. 7. 116: «unde mihi lapidem» sc. petam.

V. A rhetorica ad philosophiam.

Vergilius valedicit scholæ rhetoricæ, ut se totum philosophiæ Epicuræ studio dedat. Scripsit igitur hoc carmen adolescentulus.

V. 1—2. *Ite hinc, inanes, ite, rhetorum ampullae, Inflata more non Achaico verba*, rhetorum Asiaticorum, quorum multi erant apud Romanos sectatores, inanem tumorem carpit; cf. Cic. Or. 69, 230: «apud alios autem et Asiaticos (sc. oratores) maxime numero servientes inculcata reperias *inania* quædam *verba* quasi complementa numerorum»; Suet. Aug. 86. (Augusti epistula ad Antonium): «An potius Asiaticorum oratorum *inanis* sententiis verborum *volubilitas* in nostrum sermonem transferenda?»; Quintil. Inst. Or. XII. 10, 16: «Et antiqua quidem illa divisio inter Atticos atque Asianos (sc. oratores) fuit, cum hi pressi et integri, contra *inflati* illi et *inanes* haberentur.» — *inanes... ampullae*, inanem orationis tumorem significat, ut Græce λήκυσται; cf. Cic. Ad Att. I. 14: «totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus soleo pingere — nosti illas λήκυσθαι — valde graviter pertexuit»; Hor. Epist. I. 3, 14: «An tragica desævit et *ampullatur* in arte.» — *Inflata... verba*, appositio iungenda cum *inanes ampullae* (vs. 1.); locum respexisse videtur Hor. A. P. 97: «Proicit *ampullas* et sesquipedalia *verba*.» — *more non Achaico*, non Græco, non Attico, sed Asiatico; cf. Cic. Orat. 8, 27: «Quonam igitur modo audiretur Mysus aut Phryx (sc. orator) Athenis, cum etiam Demosthenes exagitetur ut putidus? Cum vero inclinata ululantique voce *more Asiatico* canere cœpisset, quis eum ferret aut potius quis non iuberet auferri?» et ibid. 69, 230: «fratres illi, Asiaticorum rhetorum principes, Hierocles et Meneclæ minime mea sententia contemnendi. Etsi enim a forma veritatis et *ab Atticorum regula*

absunt» etc. — *more*, ex mea coniectura; codices habent *rhorso* aut *rhoso*, edit. Aldina a. 1517: *rove*.

V. 3—5. *Selique Tarquitique Varroque*, rhetores, quos eo tempore libenter audiebat iuventus studiosa. — *Selique*, nomen ex corruptelis codicum ab Ellisio restitutum. Selium quendam, oratorem malum, commemorat Cic. Ad Fam. VII. 32, 2: «sit vel *Selius* tam eloquens, ut possit probare se liberum.» — *Tarquitique*, nomen ex corruptelis codicum ob Hauptio restitutum. Etiam si vera est hæc coniectura, non est de Tarquitiio Prisco cogitandum, qui teste Macrobi. Saturn. III. 7. 2. et 20, 3. de disciplina divinandi Etrusca scripsit, sed de rhetore quodam obscuro. — *Varroque*, non celeberrimus ille Varro Reatinus, sed alter Varro, rhetor quidam malus. — *Scholasticorum natio*, ut Plaut. Men. 258: «hæc hominum natio»; Cic. Nat. Deor. II. 74. (de Epicureis): «vestra natio.» — *Scholasticorum*, magistri eloquentiæ, rhetores. — *madens pingui*, intellegendi sunt Asiaticæ sectæ rhetores, qui opimum et tamquam adipatum (i. e. iusto copiosius) dicendi genus sequebantur; cf. Cic. Orat. 8, 25: «Itaque Caria, Phrygia et Mysia, quod minime politæ minimeque elegantes sunt, asciverunt aptum suis auribus *opimum* quoddam et tamquam *adipatae* dictionis genus, quod eorum vicini non ita lato interiecto mari Rhodii nunquam probaverunt»: Cic. De optim. gen. 3, 8: «illos potius (imitemur), qui incorrupta sanitate sunt, quod est proprium Atticorum, quam eos, quorum vitiosa *abundantia* est, quales Asia multos tulit.» Quintil. Inst. Or. II. 10, 6: «impleat se declamator aliquando, dum sciat, ut quadrupedes, cum viridi pabulo distentæ sunt, sanguinis detractatione curantur et sic ad cibos viribus conservandis idoneos redeunt: ita sibi quoque *tenuandas adipēs*, et quidquid humoris corrupti contraxerit, emittendum, si esse sanus ac robustus volet. Alioqui *tumor* ille *inanis* primo cuiusque veri operis conatu deprehendetur.» — *madens*, tumens, abundans, plena, referta, ut Hor. Carm. III. 21, 9—10: «Socraticis madet Sermonibus» et Martial. VII. 69, 2: «Cuius Cecropia pectora voce madent.» — *pingui*, pro substantivo: adipe, ut Verg. Ge. III. 124: «denso distendere pingui.» — *inane cymbalon iuventutis*, quorum sonora, sed inani eloquentia delectatur iuventus artis rhetoricæ studiosa. *Cymbalon* est instrumentum musicum sonorum ex ære

cavato, unde *inane*; significat igitur hoc loco τοῦ λόγου κόμπον rhetoribus Asiaticis proprium; cf. Plutarch. Anton. 2. (de eloquentia Antonii): ἔχρητο δὲ τῷ καλουμένῳ μὲν Ἀσιανῷ ζήλῳ τῶν λόγων . . . ἔχοντι δὲ πολλὴν ὁμοιότητά πρὸς τὸν βίον αὐτοῦ κομπώδη καὶ φροναγματίαν ὄντα καὶ κενοῦ γαυριάρματος καὶ φιλοτιμίας ἀνωμάλου μετῶν et Plin. N. H. præf. 25: «Apion quidem grammaticus . . . quem Tiberius Cæsar *cymbalum mundi* vocabat, cum propriæ famæ tympanum potius videri posset.» — *inane*, ex coniectura Heinsii; *inani*: codices.

V. 6—7. *mearum cura, Sexte, curarum* . . . Sabine, Sextus quidam Sabinus videtur fuisse condiscipulus Vergilii in schola rhetorica carissimus. — *mearum cura* . . . *curarum*, mea maxima cura; cf. Hor. Sat. I. 3, 186: «magnorum maxime regum» et Epist. I. 1, 107: «rex denique regum.» — *formosi*, iuvenes pulchri, poetæ condiscipuli.

V. 8—10. *Nos ad beatos vela mittimus portus*, est enim philosophia Epicuri ars bene beateque vivendi. Cf. Lucret. V. 11—12. (de Epicuro): «*Fluctibus e tantis vitam tantisque tenebris In tam tranquillo et tam clara luce locavit*»; Cic. Ad Fam. VII. 31: «se in philosophiæ portum conferre; Lucian. Hali. 29: ἐκ ζάλης καὶ κλύδωνος εἰς εὐδαίμονα τινα λιμένα σπεύσας ἐπὶ τὰ σὰ καλὰ, ὧ φιλοσοφία, ὁρμήσαι ἠέξουσιν. — *vela mittimus*, emittimus, ut equos e carcere circi; cf. Ov. Am. III. 2, 9—10: «de carcere missis . . . equis» et Ex Pont. IV. 14, 9: «In medias Syrtes, mediam mea vela Charybdim Mitite»; Verg. Aen. VI. 1: «classique immittit habenas.» — *Magni* . . . *docta dicta Sironis*, philosophi Epicurei tunc Romæ docentis, cuius discipulus fidelissimus factus est poeta, ut Serv. ad Ecl. VI. 13. et ad Aen. VI. 264. testatur. Cf. Cic. De fin. II. 35, 119. (de philosophis Epicureis): «Familiares nostros, credo, *Sironem* dicis et Philodemum, cum optimos viros, tum homines *doctissimos*.» — *docta dicta*, ut Plaut. Trin. 380: «Multa ego possum *docta dicta* quamvis facunde loqui.» — *Vitamque ab omni vindicabimus cura*, cf. Verg. Ge. II. 490—492. (de philosophia Epicurea): «Felix, qui potuit rerum cognoscere causas atque *metus omnes* et inexorabile fatum Subiecit pedibus»; Cic. De fin. I. 18, 57. (de disciplina Epicuri): «O præclaram beate vivendi et apertam et simplicem et directam viam! Cum enim certe nihil homini

possit melius esse quam vacare *omni dolore et molestia* perfruique maximis et animi et corporis voluptatibus. videtisne, quam nihil prætermittatur, quod *vilam* adiuvet. quo facilius id, quod propositum est, summum bonum consequamur.»

V. 11—14. *Ite hinc, Camenae*, ergo etiam arti poeticæ valedicere vult. — *ite iam sane*, cum imperativo coniunctum *sane*, ut Terent. Heaut. III. 3, 27: «abi sane istac» et Adelph. IV. 2, 48: «i sane»; Plaut. Stich. V. 4, 14: «abi tu sane.» — *ite iam*, scripsit Buecheler; codices *iam ite*. — *nam fatebimur verum*, ut in Ciri Pseudoverg. vs. 55: «Nam verum fateamur: amat Polyhymnia verum.» — *Dulces fuistis*, summo igitur studio Vergilius adulescentulus poesi deditus erat. Cf. in Ciri Pseudoverg. vss. 10—11: «In quo iure meas utinam requiescere Musas Et leviter blandum liceat deponere amorem.» — *pulenter*, pænitet enim poetam lasciva in modum Catulli carmina scripsisse. — *raro*, ne studium philosophiæ, quod Vergilio nunc summi est momenti, turbetur.

VI. In Atilium et Noctuinum.

Ante hoc epigramma scriptum est Catalept. XII.; agitur enim ibi de nuptiis Noctuini et filiæ Atilii, hic autem idem Noctuinus iam gener est Atilii eiusdem. De tempore scribendi cf. adn. infra ad vs. 3: «puella talis.»

V. 1—2. *Socer*, Atilius infra carm. XII. 5. commemoratus. — *beate nec tibi nec alteri*, qui divitiis tuis nec tibi nec genero profuisti; Atilius enim una cum genero patrimonium consumpsit, ut infra vs. 6. docemur: «Gener socerque perdidistis omnia.» — *beate*, ad divitias referendum. — *nec tibi nec alteri*, proverbialis locutio fuisse videtur: cf. Cic. De off. II. 10, 36: «Quam ob rem, ut ante dixi, contemnuntur ii, qui *nec sibi nec alteri*» (sc. prosunt), ut dicitur, in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est.» — *Generque Noctuine, putidum caput*, de quo infra XII. 1: «Superbe Noctuine, putidum caput»; utrobique ex Calv. fragm. 3. (ed. Lucian. Mueller): «Sardi Tigelli putidum caput venit.» — *putidum caput*, putidus homo, i. e. fastidium creans; eodem sensu Catull. 98, 1: «putide Vitti.»

V. 3—6. *Tuoque nunc puella talis et tuo Stupore pressa*

rus abibit, i. e. postquam socer generque stultitia sua patrimonium consumpserunt, uxor Noctuiui cogitur una cum patre et marito, quibus ad vitam urbanam sumptus non sufficiunt, rus abire. — *tuoque nunc... et tuo Stupore*, vestrum utriusque stultitia. — *puella talis*, femina pulchra; videtur uxor Noctuiui Vergilio iuveni placuisse, quare eam ruri se abdere dolet. — *pressa*, oppressa, coacta. — *ei mihi*, exclamatio doloris. — *ei*, coniecit Haupt; codices: *et*. — *Ut*, exclamative positum; cf. Plaut. Capt. 416: «ut lacrimas excutiant mihi!» — *Gener socerque perdidistis omnia*, i. e. perdidistis omnia vestra bona et perdidistis omnia mea gaudia; ex Catull. 29, 24. (de Cæsare et Pompeio): «Socer generque perdidistis omnia.»

VII. Ad Varium.

Ad L. Varium Rufum, poetam Augustei temporis clarissimum, amicum Vergilii intimum, qui post mortem eius una cum Tucca Aeneidem edidit. De tempore scribendi nihil constat.

V. 1—4. *Scilicet*, hoc loco idem fere significat, quod: certe. — *sine fraude*, vere, ingenue. — *Dispercam nisi me perdidit iste putus*, ut Catull. 92, 2: «dispercam nisi amat» et 92, 4: «dispercam nisi amo.» Cf. supra IV. 3: «Dispercam si te fuerit mihi carior alter» et adn. ad h. l. — *me perdidit iste putus*, amore me incendit hic puer. Cf. Donat. Vit. Verg. p. 56. (ed. Reifferscheid): «libidinis in pueros pronioris» sc. fuit Vergilius. — *putus*, restituit Scaliger; codices *pothus* aut *potus*. *Putus* vox vulgaris fuisse videtur; significat *pusionem*; cf. Corp. glossar. Lat. II. 165, 43: *puti*, *μυχοί*; 165, 45; *putus*, *μυχοί*. Syllaba eius prima longa est, ut in vocibus *pūsus* et *pūsio*; quare hoc petitametri loco apte poni non potest, unde iocus. Similiter iocatur Ovidius Ex Pont. IV. 12, 9—12. (de nomine Tūticiāni poetæ): «Et pudeat, si te, qua syllaba parte moratur, Artius adpellem Tūticiānumque vocem: Noc potes in versum Tūticiāni more venire, Fiat ut e longa syllaba prima brevis.» — *præcepta*, sc. præcepta metri et urbanitatis; est enim vox *putus* ex vulgari sermone petita.

VIII. In villam Sironis.

Scriptum hoc epigramma Vergilius anno a. Chr. n. 41., quo tempore agri Mantuani inter veteranos distribuebantur, ut ex vs. 4. elucet.

V. 1—6. *Villula, quae Sironis eras*, videtur igitur Vergilius villam aut a Sirone ipso aut a possessore quodam posteriore emisisse aut conduxisse, ut refugium esset sibi et suis agro paterno depulsis. — *Sironis*, cf. adn. supra ad V. 9. — *Verum illi domino tu quoque divitiarum*, utpote philosopho Epicureo parvis contento. — *Me tibi et hos una mecum, quos semper amavi*, *Commendo*, ut Catull. 15, 1: «Commendo tibi me ac meos amores.» — *quos semper amavi*, i. e. meam familiam. — *Si quid de patria tristius audiero*, i. e. si veterani agros meos re vera occupaverunt; scripsit igitur Vergilius hoc procul a patria. — *de patria*, de urbe patria, Mantua. — *Commendo imprimisque patrem*, cf. Cic. Ad fam. XIII. 68: «Curabo imprimisque tuebor fratrem tuum», ibid. 30: «Omnia eius tibi commendo imprimisque ipsum virum.» — *imprimisque patrem, qui tunc aetate iam confectus* fuisse videtur. Vergilius teste Donato (p. 58. ed. Reifferscheid) parentes iam grandis amiserat, patrem quidem captum oculis. — *tu nunc eris illi, Mantua quod fuerat quodque Cremona prius*, pater igitur Vergilii et Mantuae et Cremonae agrum aut villam habuit.

IX. In Messallam.

Hanc elegiam. Ovidio puero fortasse tribuendam, commentario exegetico instruxi in libello meo *De Ovidio elegiarum in Messallam auctore* (Budapestini, sumptibus Academiae Litterarum Hungaricae, a. 1909). Hoc loco additamenta quaedam.

V. 34. *Inimicem expertae fulmine et imbri Iovem*, cf. Verg. Aen. XII. 144: «Iovis ingratum . . . cubile.»

V. 51. *Nunc celeres Afros, periuræ milia gentis*, in commentario meo (p. 20.) hæc scripsi: «Corruptum videtur; non enim Afri (i. e. Numidæ), sed Pœni erant perfidia infames.» Sed contra Birt rectissime adtulit Salvian. 7, 57: «in Afris pæne omnibus nescio quid non malum: si accusanda est in-

humanitas, inhumani sunt . . . si falsitas, fallacissimi, si dolus, fraudulentissimi»; in *Expositione totius mundi* (Riese: Geogr. Lat. p. 123.): «dolosi enim . . . esse dicuntur (sc. Afri), alia quidem dicentes, alia autem facientes»; Procop. Bell. Vand. II. 8. (de Maurusiis): μέλει γὰρ αὐτοῖς οὔτε ὄρκων οὔτε ὁμῶν.

X. In Sabinum.

In Sabinum quendam Cremonensem (cf. vs. 12.), qui ex mulione magistratus curulis factus est et imaginem suam, ubi conspiciebatur in sella eburnea sedens (cf. vss. 24—25.), templo Castorum dedicavit. In hanc imaginem composuit Vergilius carmen satiricum, parodiam lepidissimam carminis IV. Catulliani. tamquam inscriptionem doni illius votivi. Profectum videtur a Vergilio iuvene, imitationi Catulli omni cura dedito. Parodiam hanc optime interpretatus est Birt, quem nos quoque in plurimis rebus sequimur ducem.

V. 1—2. *Sabinus ille, quem videtis, hospites, Ait fuisse mulio celerrimus*, ex Catull. IV. 1—2: «Phaselus ille, quem videtis, hospites, Ait fuisse navium celerrimus.» — *quem videtis*, cuius simulacrum in templo Castorum videtis. — *hospites*, qui templum Castoris et Pollucis infra vs. 26. commemoratum visitant. — *Ait fuisse mulio celerrimus*, nominativus c. inf. ad normam Græcæ constructionis.

V. 3—5. *Neque ullius volantis impetum cisi Nequisse præterire, sive Mantuam Opus foret volare sive Brixiam*, ex Catull. IV. 3—5: «Neque ullius natantis impetum trabis Nequisse præterire, sive palmulis Opus foret volare sive linteo.» — *cisi*, cisium est currus levis duabus rotis instructus. — *Mantuam* . . . *Brixiam*, oppida vicina Cremonæ, ubi mulio stationem habebat, ut infra ex vss. 12. sqq. elucet.

V. 6—7. *Et hoc negat Tryphonis æmuli domum Negare nobilem insulamve Cæruli*, ex Catull. IV. 6—7; «Et hoc negat minacis Adriatici Negare litus insulasve Cycladas.» — *Et*, ex Catullo rectissime restituit Scaliger; codices: *Neque*. — *Tryphonis æmuli*, qui æmulus Sabini erat in mulis agendis, postea autem dives factus est, unde: *domum nobilem*. — *insulamve Cæruli*, i. e. ædes Cremonenses (cf. vs. 12. sqq.) Cæruli cuiusdam, cuius

mulio (cf. vs. 8.) erat olim Sabinus. — *insulamve*, cf. Paul. Fest. s. v. *insulae* (p. 79. ed. Thewrewk); «*Insulae dictae proprie (ædes), quæ non iunguntur communibus parietibus cum vicinis circumituque publico aut privato cinguntur; a similitudine videlicet earum terrarum, quæ in fluminibus ac mari eminent.*»

V. 8—11. *Ubi iste post Sabinus, ante Quintio Bidente dicit attodisse forripe Comata colla, ne Cytorio iugo Premente dura vulnus ederet iuba*, pro his quattuor versibus tres tantum habet Catull. IV. 10—12: «*Ubi iste post phaselus antea fuit Comata silva: nam Cytorio in iugo Loquente sæpe sibilum edidit coma.*» — *Ubi*, sc. in insula (immo in stabulis) Cærulei, cuius mulio erat. — *post Sabinus, ante Quintio*, i. e. postquam mulio dives factus est, magistratum petiturus deposuit nomen pristinum et Sabinum se nominavit. Sabinum quendam suspecti cognominis commemorat Cic. Epist. ad fam. XII. 20. 1. (ad Trebonium): «*Oratorem meum Sabino tuo commendavi: natio me hominis impulit, ut ei recte putarem, nisi forte candidatorum licentia hic quoque usus subito cognomen arripuit, etsi modestus eius vultus sermoque constans habere quiddam ex Curibus videtur: sed de Sabino satis.*» — *Bidente... forcipe*, sive forcice: cf. Ciris Pseudoverg. vs. 213. (de forcice): «*Ferroque manus armata bidenti*» et Varr. Sat. Menipp. 246: «*detotonderat forcipibus.*» — *attodisse*, *ἄπαξ εἰρημένον* pro solito *attondisse*; ex lingua vulgari petitum videtur metri (iambi puri) causa. — *Comata colla*, sc. mularum; cf. Verg. Aen. XII. 86. (de equis): «*colla comantia.*» — *ne Cytorio iugo Premente dura vulnus ederet iuba*, i. e. ne onere iugi depressa iuba collum mulæ attritu exulceraret. — *Cytorio iugo*, iugum ex buxo factum; nam Cytorus, mons Paphlagoniæ, abundabat buxis. Cf. Catull. IV. 13: «*Cytore buxifer*» et Verg. Ge. II. 437: «*undantem buxo... Cytorum.*» — *Cytorio*, restituit Mähly ex Catull. IV. 11.; in codice Bruxellensi: *quid orion*. — *vulnus ederet*, insolenter dictum propter Catull. IV. 12: «*sibilum edidit.*» Birt confert: cædem edere, prælium edere.

V. 12—15. *Cremona frigida et lutosa Gallia, Tibi hæc fuisse et esse cognitissima Ait Sabinus: ulla ex origine Tua stetisse dicit in voragine*, ex Catull. IV. 13—16: «*Amastri Pontica et Cytore buxifer, Tibi hæc fuisse et esse cognitissima Ait*

phaselus: ultima ex origine Tua stetisse dicit in cacumine.» — *Cremona*, ubi erat insula Cærulei illius, cuius mulio erat olim Sabinus. — *lutosa Gallia*, Gallia Transpadana paludibus abundans. — *ultima ex origine Tua stetisse dicit in voragine*, i. e. non solum Sabinus, sed tota eius gens Cremonensis erat. Cf. Corn. Nep. Attic. 11: «ab origine ultima stirpis Romanæ generatus.» — *dicit*, restituendum ex Catullo; codices: *ultima*, quod ex vs. 14. irrepsit. — *voragine*, palude. luto, ut Catull. XVII. 26: «Ferream ut soleam tenaci in voragine mula» sc. reliquit.

V. 16—19. *Tua in palude deposuisse sarcinas Et inde per tot orbitosa milia Iugum tulisse, læva sive dextera Strigare mula sive utrumque coeperat*, excidit vs. 20., ut ex Catull. IV. 17—21. elucet: «Tuo imbuisse palmulas in æquore Et inde tot per impotentia freta Erum tulisse, læva sive dextera Vocaret aura sive utrumque Iuppiter Simul secundus incidisset in pedem», ubi versui ultimo nihil nunc respondet apud Vergilium. — *Tua in palude deposuisse sarcinas*, i. e. si mulæ strigare coeperant in via paludosa (lutosa), sarcinas de carro deposuit easque umeris ipse portavit mulio. — *deposuisse*, i. e. *deposivisse*; hanc verbi formam rectissime restituit metri (iambi puri) causa Scaliger; codices: *deposuisse*. Cf. Catull. XXXIV. 7—8: «Quam mater prope Deliam *Deposivit* olivam»; Corp. Inscr. Lat. I. 1009: «deposierunt.» — *inde*, sc. a palude. — *orbitosa*, nam in via frequentata multæ sunt orbitæ. — *milia*, sc. passuum. — *Iugum tulisse*, non iugum mularum, sed iugum illud onerarium, quod homines umero suspendere solebant, ut eius ope onera portarent; cf. Varr. De re rust. II. 2, 10. — *Strigare*, proprie de iumentis, quæ inter arandum conquiescunt; cf. Plin. N. H. XVIII. 227.; hoc loco de mulis, quæ in via lutosa carrum trahere recusant. — *utrumque*, nihil habet, ad quod referatur; excidit enim vs. 20.

V. 21—23. *Neque ulla vota semitalibus deis Sibi esse acta præter hoc novissimum, Paterna lora proximumque pertinem*, ex Catull. IV. 22—24: «Neque ulla vota litoralibus deis Sibi esse facta, cum veniret a mari Novissime hunc ad usque limpidum lacum.» — *Neque ulla vota... Sibi esse facta*, non erat enim opus votis, cum omnia prospere cederent. — *semitalibus deis*, Laribus vialibus, viarum et viatorum patro

nis; cf. Corp. Inscr. Lat. XI. 3079: «Laribus compitalibus, vialibus, *semitalibus*.» -- *facta*, restituerunt editores ex Catullo; codices: *sancta*. -- *praeter hoc novissimum*, sc. votum. -- *Paterna lora proximumque pectinem*, cum Sabinus mulio esse desiit, artis suæ instrumenta more veterum diis dedicavit. -- *Paterna lora*, a patre sibi relicta. -- *proximumque pectinem*, epitheton quid sibi velit, explicari nequit. Pro *proximum* scribendum fortasse cum Salmasio *buxinum*; nam pecten erat plerumque ex buxo factus et *buxus* pectinem significat apud Ovid. Fast. VI. 229. et Iuvenal. XIV. 194. -- *pectinem*, quo mulas pectebat; cf. Verg. Aen. XII. 85--88. (de equis): «Circumstant properi aurigæ . . . et colla comantia pectunt.»

V. 24 26. *Sed hæc prius fuere: nunc eburnea Sedetque sede seque dedicat tibi, Gemelle Castor et gemelle Castoris*, ex Catull. IV. 25 27: «Sed hæc prius fuere: nunc recondita Senet quiete seque dedicat tibi, Gemelle Castor et gemelle Castoris.» -- *eburnea Sedetque sede*, non esse necessario de magistratu Romano cogitandum rectissime monuit Birt; nam etiam magistratus municipales sella eburnea utebantur (cf. Mommsen: Staatsrecht I. 383. et 385.) neque poeta ad res Romanas usquam alludit. Potuit esse Sabinus duovir municipii cuiusdam Transpadani. -- *seque dedicat*, imaginem suam, ubi conspiciebatur in sella aburnea sedens. -- *Gemelle Castor*, Birt de templo Castorum haud procul a Cremona sito cogitandum censet. Cf. Tac. Hist. V. 24. et Suet. Oth. 9,

XI. In mortem Octavii Musæ.

De Octavio Musa cf., quæ supra commentario carminis IV. præmisimus. Si Octavius ab Horat. Sat. I. 10. vs. 82. inter vivos commemoratus idem est atque Octavius Musa, epigramma hoc non est ante annum 36. aut 35. scriptum, quo tempore Horatius Satir. I. 10. composuit.

V. 1--4. *Quis deus*, etc., vss. 1--4 ex Callimachi epigrammate (Anth. Pal. VII. 725.):

Αἴνις, καὶ σὸ γὰρ ὦδε, Μενέκρατες, οὐδ' ἐπὶ πουλὸν
 Ἦσθα . τί σε, ξείνων λῶστε, κατειργάσατο;
 Ἦ ῥα τὸ καὶ Κένταυρον; ὃ μοι πεπρωμένος ὕπνος
 Ἦλθεν, ὃ δὲ τλήμων οἶνος ἔχει πρόφασιν.

Quis deus . . . te nobis abstulit? an quae Dicunt, a, nimio pocula dura mero, similiter Propert. I. 12, 9—20; «num me deus abstulit? an quae Lecta Prometheis dividit herba iugis?» — *an quae dicunt*, supple: te abstulisse, scilicet pocula. Fama enim erat Octavium propter intemperantem vini usum esse mortuum. — *a*, exclamatio doloris. — *nimio pocula dura mero*, cf. Ov. Trist. III. 5, 48: «Lapsaque sunt nimio verba profana mero» et ibid. II. 446: «Sed linguam nimio non tenuisse mero.» — *nimio . . . mero*, abl. instr.: pocula te abstulerunt nimio mero. — *pocula dura*, crudelia, quia Octavium praematura morte abripuerunt; cf. Tibull. II. 3, 61: «*dura* (i. e. crudelis) seges, Nemesim quæ abducis ab urbe.» — *Vobiscum* etc., vss. 3—4. continent Octavii responsum. — *Vobiscum, si est culpa, bibi*, i. e. etiamsi culpa est, quod bibi: vobiscum una bibi, amici, non solus, neque intemperantius, quam vos. Non igitur vinum me abstulit, sed fatum inevitabile. — *culpa bibi*, ex coniectura Hauptii; codices habent: *culpabile* aut *culpabili*. — *sequuntur*, persequuntur. — *immeriti . . . cyathi*, non sunt igitur pocula dura (vs. 2.) i. e. crudelia. — *crimen habent*, accusantur; eodem sensu Tibull. I. 6, 41: «ne possit crimen habere.»

V. 5 8. *nos*, sc. amici Octavii. — *Romanam flebimus historiam*, Octavius historiam suam Romanam ad finem nondum perduxisse videtur. — *Perversi . . . Manes*, quia praematura morte, tamquam contra legem naturæ, rapuerunt Octavium iuvenem. — *Perversi*, interdum idem fere significat, quod *improbis* et *invidiosus*; cf. Verg. Ecl. III. 13—15: «quæ tu, *perverse* Menalca, Et, cum vidisti puero donata, dolebas, Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses» una cum Theocr. V. 12: τὸ δ', ὦ πᾶσι (= *perverse*), τόχ' ἐτάχσε βασκαίνων. — *Manes*, di inferi, Orcus; cf. Horat. V. 4, 16: «Iam te premet nox fabulæque Manes.» — *Hunc superesse patri quæ fuit invidia*, cur fuit vobis invidiæ hunc iuvenem patri superesse. Manes sæpe vocantur invidi in carminibus sepulchralibus; cf. Anth. Pal. VII. 13. (in sepulchrum Erinnæ praematura morte abreptæ): Βάσκανος ἔσσ' Ἀἰδᾶ. — *superesse patri*, superstitem esse; eodem sensu Liv. I. 34, 2: «patri superesse.» Cf. Plaut. Asin. 16: «vis superesse tuum gnatum vitæ tuæ superstitem.» Mortuus est igitur Octavius contra legem naturæ ante patrem.

XII. In nuptias Noctuiini.

Ad hoc epigramma cf., quæ supra commentario carm. VI. præmisimus.

V. 1—2. *Superbe Noctuine, putidum caput*, cf. adn. supra ad VI. 2: «Generque Noctuine, putidum caput.» — *Datur tibi puella, quam petis*, puella Atilii, divitis hominis; cf. adn. supra ad VI. 1: «Socer beate nec tibi nec alteri.»

V. 6. *Duas, et hanc et alteram, tibi dari*, habuit igitur Atilius præter sponsam Noctuiini filiam alteram, fortasse ita corruptis moribus, ut eam sororis pelicem fore verisimile esset.

V. 7—9. *Adeste nunc, adeste*, poeta convocat homines, ut huic pompæ nuptiali adessent. — *ducit... Superbus ecce Noctuiinus herniam*, i. e. duobus feminis satisfacere conans rumpet ilia fietque herniosus; cf. Catull. 11, 19—20. (de Lesbia): «Nullum amans vere, sed identidem omnium Ilia rumpens» et 80, 7—8: «clamant Victoris rupta miselli ilia.» — *ducit... herniam*, i. e. non solum uxorem ducit, sed etiam herniam. *Ducere* = accipere, ut dicitur: ducere cicatricem. — *herniam*, correxit Scaliger; codices: *hirneam*. Eodem modo infra XIII. 39. legitur in codicibus *hirneosi* pro *herniosi*. — *Talassio, Talassio, Talassio*, vel: Talasio. In codicibus bis ponitur; sed ter scribendum esse docemur testimonio Marii Victorini p. 137, 24. K.: «Repetitum ter haud aliter, quam ut aiunt fecisse Vergilium nostrum iambico epigrammate: *Thalassio, Thalassio, Thalassio*.» Erat autem Talassio deus nuptialis apud Romanos, cuius nomen clamari solebat tum præcipue, cum nova nupta intravit domum mariti. Altera vocis forma, *Talassius*, occurrit casu dativo apud Catull. 61, 133—134: «lubet iam servire *Talassio*.»

XIII. In Luccium.

Hunc epodum commentario exegetico instruxi Horatioque vindicare studui in libello meo *De epodo Horatii Cataleptis Vergilii inserto* (Budapestini, sumptibus Academiæ Litterarum Hungaricæ, a. 1908.). Hoc loco additamenta quædam ad illum commentarium publici iuris facio.

V. 25. *sordido*, ita codices; in commentario meo conieci

turbido tautologiæ (cf. infra vs. 28: *sordidus*) evitandæ causa, quod mihi nunc supervacuum esse videtur.

V. 27. *Neque in culinam et uncta compitalia*, culina, ut Birt rectissime monuit, hoc loco *popinam* significare videtur, ubi cinædus convivia celebrare solebat cum hominibus ex infima plebe; *uncta compitalia*, convivia compitalia; erant enim compitalia festum agricolarum post finitos labores agiastes in honorem Larum compitalium feriis conceptivis a prætore indictis celebratum brevi post Saturnalia tempore, quo festo servi eadem, qua Saturnalibus, libertate gaudebant cibusque vescebantur solito pinguioribus, i. e. *unctis*. Talibus igitur conviviis interesse solebat cinædus. Quæ in commentario meo ad *culinam* adnotavi et coniecturam meam ibidem expositam (*ad uncta novendalia* pro: *et uncta compitalia*) nunc iam non proba a Birtio meliora doctus.

V. 32. *Spissisque*, ex mea coniectura; cf. Petron. 31, 1: «spississima basia impegit.» Codex Bruxellensis habet: *osiculisque*, Helmstadiensis: *osusque*, Arundelianus et Rehdigeranus: *hos-susque*. In commentario meo recepi Bæhrensii coniecturam: *udisque*, quam nunc reicio; longe enim recedit a codicum scriptura.

V. 35. *Lucci*, hoc nomen, quod legitur in codice Bruxellensi, retinendum rectissime censet Birt; nam nomen gentilicium *Luccius* occurrit Corp. Inscr. Lat. VI. 8639; XIV. 2408; V. 2647. et Tacit. Ann. XVI. 14. Unde tamen hunc Luccium non esse eundem atque *Pediatium* Horatii (Sat. I. 8, 39.) nondum sequitur: poterat enim *Pediatius* cognomen esse Luccio. — *iam tuæ liquere opes*, ex coniectura Buechelero Mus. Rhen. tom. 38. p. 520. Codex Bruxellensis habet: *Cine delucci iam te liquerunt opes*, Monacensis et Helmstadiensis: *Cinae dulcissimam et liquere opes*.

XIV. Ad Venerem.

Epigramma hoc pulcherrimum scripsit Vergilius, postquam per longum tempus Aeneidi scribendæ operam dedit. Cf. adn. infra ad vs. 4: «Iam tandem» et ad vs. 11: «tuus te Cæsar.»

V. 1—4. *Si mihi susceptum fuerit decurrere munus, ut*

Verg. Ge. II. 39: «Tuque ades inceptumque una decurre laborem»; cf. Cir. Pseudoverg. vs. 9: «Non tamen abistam cœptum detexere munus.» — *Si mihi... fuerit*, contigerit; cf. Tibull. I. 6, 24: «Tunc mihi non oculis sit timuisse meis» et IV. 3, 3: «Nec tibi sit duros acuisse in prœlia dentes»; Sil. Ital. XII. 695: «fuerit delere Saguntum.» — *susceptum... munus*, Aeneis. — *decurrere*, ad finem perducere; imago a certamine curruum ducta. — *O Paphon, o sedes quæ colis Idalias*, Venus, cuius gratissimæ sedes erant in Cypro Paphus et Idalium; ex Catull. 36, 12—14: «Quæ sanctum *Idaliū* Uriosque apertos Quæque Ancona Cnidumque arundinosum *Colis* quæque Amathunta quæque Golgos.» Cf. apud Vergiliū ipsum Aen. X. 51—52: «Est Amathus, est celsa mihi *Paphus* atque Cythera *Idaliaeque* domus»; ibid. X. 86: «Est *Paphus Idaliū* que tibi, sunt alta Cythera»; ibid. I. 681: «Aut super *Idaliū* sacrata sede recondam»; Ov. Am. II. 17, 4: «Quæ Paphon et fluctu pulsa Cythera tenet.» — *Troius Aeneas*, ut Verg. Aen. I. 596. — *Aeneas Romana per oppida digno Iam tandem ut tecum carmine vectus eat*, ut Verg. Ge. II. 176: «Ascræumque cano Romana per oppida carmen.» — *digno Iam... carmine*, ea qua par est cura perfecto; cf. Vergilii epistolam ad Augustum de Aeneide nondum perfecta apud Macrob. Saturn. I. 24, 11: «De Aenea quidem meo, si mehercule iam *dignum* auribus haberem tuis, libenter mitterem.» — *Iam tandem*, Vergilius igitur hoc epigramma scripsit, postquam per longum tempus Aeneidi scribendæ operam dedit. — *tecum carmine vectus eat*, velut curru triumphali; translatio audax. Similiter Propert. III. 1, 9—12: «a me Nata coronatis Musa triumphat equis Et mecum in curru parvi vectantur Amores Scriptorumque meas turba secuta rotas.» — *tecum... vectus*, Venus et Aeneas una vehuntur, ut interdum filii triumphatoris una cum patre curru triumphali vehebantur; cf. Liv. XLV. 40, 8. (de filiis Aemilii Pauli): «quos prætextatos curru vehi cum patre sibi ipsis similes prædestinantes triumphos oportuerat»; Tacit. Ann. II. 41. (de triumpho Germanici): «augebat intuentium visus eximia ipsius species currusque quinque liberis onustus.»

V. 5—8. *picta... tabella*, quod erat vulgare doni votivi genus. — *puris... manibus*, pure lautis, ut religio postulabat. —

Corniger hos aries, humilis, et maxima, taurus Victima sacrato sparget honore focos, intellege: corniger aries, humilis victima, et taurus, maxima victima sparget hos focos sacrato honore. — *hos... focos*, poeta in templo Veneris ante aram se vota facere fingit. — *humilis*, ultima syllaba in arsi producta. — *et maxima, taurus, victima*, ex Verg. Ge. II. 146—147: «Hinc albi, Clitumne, greges et maxima, taurus, Victima.» — *taurus... sparget honore focos*, ut Cir. Pseudoverg. vss. 524—525: «nam sæpe nitentum Sanguine taurorum supplex resperserat aras.» — *sacrato... honore*, i. e. sacrificio, quod in honorem deorum sacrificatur; hoc loco: sanguis victimæ. Cf. Verg. Aen. XII. 140—141: «hunc illi rex ætheris altus honorem Iuppiter erepta pro virginitate sacravit» et ibid. I. 49: «supplex aris imponet honorem.» — *sacrato*, ex coniectura Heinsii; codices: *sacratos*.

V. 9—12. *Marmoreusque tibi, ceu mille coloribus ales, In morem picta stabil Amor pharetra*, agitur de statua marmorea πολυχρόμῳ, ut Verg. Ecl. VII. 31—32. (de statua Dianæ): «levi de marmore tota Puniceo stabis suras evincta cothurno.» — *tibi*, in honorem tuum; cf. Theocr. X. 32: Χρῶσοι ἀμφοτέρω κ' ἀνακείμεθα τῷ Ἀφροδίτῃ. — *ceu mille coloribus ales*, ut avis versicolor; alæ enim Amoris multis coloribus erunt pictæ. — *ceu*, coniecit Sabbadini; codices: *aut*. — *mille coloribus*, ablativus qualitatis, ut Verg. Aen. V. 609: «mille coloribus arcum.» — *In morem*, ut mos est; iunge cum *picta*. — *stabil*, de statua votiva, ut Verg. Ecl. VI. 31—32: «levi de marmore... stabis»; cf. Plat. Phædr. 236 B: σφρηγῆατος ἐν Ὀλυμπίᾳ στάθῃτι et Hor. Sat. II. 3, 183: «aeneus ut stes.» — *Adsis o Cytherea*, ut Verg. Ge. I. 18: «Adsis o Tegeæ.» — *Adsis*, i. e. venias ad aram, ut vota et preces meas audias; cf. Tibull. II. 2, 5: «Ipse suos adsit Genius visurus honores» et II. 5, 6. (ad Apollinem): «Dum cumulant aras, ad tua sacra veni. — *tuis te Caesar... vocat*, nam non solum poeta, sed etiam Augustus vehementer optabat, ut Aeneis tandem aliquando ad finem perduceretur. Imperator enim teste Donato (Vita Verg. p. 61, 14. ed. Reifferscheid): «cum adversus Cantabros bellum gereret (anno 26. aut 25. a. Chr. n.), supplicibus atque etiam minacibus per iocum litteris efflagitabat, ut sibi de Acneide, ut ipsius verba sunt, vel prima carminis hypographe vel quodlibet colon mitteretur.» — *Olympo...*

vocat, de Olympo devocat, ut adsis mihi vota facienti. Poeta preces suas cum precibus Cæsaris coniungit. — *Surrentini litoris ara vocat*, ædem Veneris re vera commemorat titulus Surrentinus Corp. Inscr. Lat. X. 888. Vergilius igitur se in hac æde aram manu tenere (ut mos erat precantium) vota que facere fingit. — *Surrentini*, in Campania haud procul a Neapoli, ubi libentissime morabatur poeta, ut ex Ge. IV. 563—564. elucet. Donatus in Vita Verg. p. 57, 65. (ed. Reifferscheid) eum «secessu Campaniæ Siciliaeque plurimum» esse usum testatur; prope Nolum eum prædia habuisse docemur Gell. Noct. Att. VI. 20: «Vergilium petisse a Nolanis, aquam uti duceret in propinquum rus.»

irodalom között. 20 f. — V. *Barna F.*: Néhány ösműveltségi tárgy neve a magyarban. 60 f. — VI. *Télffy*: Rankavis Kleon új-görög drámája. 60 f. — VII. *Imre S.*: A nevek uk és ük személynagairól. 40 f. — VIII. *Ballagi M.*: Emlékbeszéd Székács József t. tag fölött. 40 f. — IX. *Vámbery*: A török-tatár nép primitív culturájában az égi testek. 20 f. — X. *Volf Gy.*: Bátor László és a Jordánszky-codex bibliatorditása. 20 f. (1877—1879.) — VIII. k. I. *Dr. Ábel J.*: Corvin-codexek. 1 K 20 f. — II. *Barna F.*: A moritvaiak pogány istenei s ünnepi szertartásai. 1 K. — III. *Dr. Genetz Á.*: Oroszlapp utazásomból. 40 f. — IV. *Gr. Zichy Á.*: Tanulmány a japáni művészetéről. 2 K. — V. *Szász K.*: Emlékbeszéd Pázmándi Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. 20 f. — VI. *Hunfalvy P.*: Ukkonpohár. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. 40 f. — VII. *Mayer A.*: Az ugynevezett lágy aspiráták phonetikus értékéről az ó-indben. 1 K 20 f. — VIII. *Dr. Ábel J.*: Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. 1 K 60 f. — IX. *Dr. Pozder K.*: Ujperzsa nyelvjárások. 1 K. — X. *Imre S.*: Beregszászi Nagy Pál élete és munkái. 60 f. (1879—1880.) — IX. k. I. *Budenz J.*: Emlékbeszéd Schiefner Antal k. tag felett. 20 f. — II. *Gr. Zichy Á.*: A Boro-Budur Jáva szigetén. 80 f. — III. *Ballagi M.*: Nyelvünk újabb fejlődése. 40 f. — IV. *Vámbery*: A hunnok és avarok nemzetisége. 60 f. — V. *Hunfalvy P.*: A Kün- vagy Petrarka-codex és a kúnok. 60 f. — VI. *Szász K.*: Emlékbeszéd Lewes Henrik György külső tag telett. 10 f. — VII. *Barna F.*: Ös vallásunk főistenei. 80 f. — VIII. *Dr. Ruzsicska K.*: Schopenhauer aesthetikája. 20 f. — IX. *Barna F.*: Ös vallásunk kisebb isteni lényei és áldozat szertartásai. 60 f. — X. *Dr. Kont I.*: Lessing mint philologus. 60 f. — XI. *Bogisich M.*: Magyar egyházi népénekek a XVIII. századból. 1 K. — XII. *Simonyi*: Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. 40 f. (1880—1881.) — X. k. I. *Simonyi*: A jelentéstan alapvonalai. 60 f. — II. *Heinrich G.*: Etzelburg és a magyar hünmonda. 40 f. — III. *Hunfalvy P.*: A M. T. Akadémia és a szuomi irodalmi társaság. 40 f. — IV. *Joannovics*: Értsük meg egymást. 60 f. — V. *Ballagi M.*: Baranyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai. 20 f. — VI. *Dr. Pecz V.*: Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophokles tropusaival. 1 K 20 f. — VII. *Szász K.*: Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. 20 f. — VIII. *Bogisich M.*: Cationale et Passionale Hungaricum. 60 f. — IX. *Jakab E.*: Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig. 1 K. — X. *Heinrich G.*: Emlékbeszéd Klein Lipót Gyula külső tag felett. 80 f. — XI. *Bartalus*: Ujabb adalékok a magyar zene történelméhez. 80 f. — XII. *Bánóczy J.*: A magyar romanticismus. 20 f. — XIII. *Bartalus I.*: Ujabb adalék a magyar zene történelméhez. 80 f. (1882.) — XI. k. I. *Hunfalvy P.*: Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? 40 f. — II. *Télffy*: Újgörög irodalmi termékek. 80 f. — III. *Télffy*: Középkori görög verses regények. 60 f. — IV. *Dr. Pozder K.*: Idegen szók a görögben és latinban. 1 K. — V. *Vámbery*: A csuvasokról. 60 f. — VI. *Hunfalvy P.*: A számlálás módjai és az év hónapjai. 40 f. — VII. *Majláth B.*: Telegdi Miklós mester magyar katechismusa 1562-ik évből. 20 f. — VIII. *Dr. Kiss I.*: Káldi György nyelve. 1 K. — IX. *Goldziher*: A muhammedán jogtudomány eredetéről. 20 f. — X. *Barna F.*: Vámbery Armin «A magyarok eredete» című műve néhány főbb állításának bírálata. 1 K 20 f. — XI. *Ballagi M.*: A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr. 40 f. — XII. *Vámbery*: A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. I. 60 f. (1883—1884.) — XII. k. I. *Dr. Kont I.*: Seneca tragédiái. 1 K 20 f. — II. *Dr. Nagy S.*: Szombatos codexek. 60 f. — III. *Szász B.*: A reflexiv és valláserkölcsei elem a költészetben s Longfellow. 60 f. — IV. *Kunos és Munkácsi*: A belviszonyragok használata a magyarban. 1 K. — V. *Vámbery*: A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet II. 1 K. — VI. *Volf Gy.*: Kiktől tanult a magyar írni, olvasni? 1 K. — VII. *Thury J.*: A kasztamuni-i török nyelvjárás. 1 K. — VIII. *Télffy*: Nyelvészeti mozgalmak a mai görögöknél. 40 f. — IX. *Kálmány L.*: Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya. 40 f. — X. *Brassai*: A mondat dualismusa. 1 K 20 f. — XI. *Gr. Kun G.*: A kúnok nyelvérol és nemzetiségéről. 80 f. — XII. *Ábel J.*: Isota Nogarola. 1 K. (1884—1885.) — XIII. k. I. *Heinrich G.*: Kudrun, a monda és az eposz. 80 f. — II. *Barna F.*: A votják nép multja és jelene. 60 f. — III. *Goldziher I.*: Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben. 80 f. — IV. *Ábel J.*: A homeroszi Deméter-hymnusról. 1 K. — V. *Barna F.*: A votjákok pogány vallásáról. 40 f. — VI. *Szarvas Gábor*: A régi magyar nyelv szótára. 20 f. — VII. *Budenz J.*: Egy kis viszhang Vámbery Armin ur válaszára. 40 f. — VIII. *Szilky K.*: Ki volt Calepinus magyar tolmácsa. 20 f. — IX. *Bogisich M.*: Szegeci Lénárt énekeskönyve. 1 K. — X. *Joannovics*: Szórendi tanulmányok. I. rész. 60 f. — XI. *Pecz V.*: A kisebb görög tragikusok tropusai. 20 f. — XII. *Télffy*: Heraclius. Rankavis Leon hellén drámája. 60 f. (1885—1886.) — XIV. k. I. *Ábel J.*: Az ó- és középkori Terentius biographiák. 80 f. — II. *Joannovics*: Szórendi tanulmányok.

II. rész. 80 f. — III. *Barna F.*: A mordva nép házassági szokásai. 60 f. — IV. *Télfi*: Jelentés ujhellén munkáiról. 60 f. — V. *Kalmány L.*: Mythologiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. 20 f. — VI. *Putnoky M.*: Etymologicum magnum Romaniae. 40 f. — VII. *Simonfi*: A magyar szótók. 60 f. — VIII. *Simonfi*: A nyelvújítás történetéhez. 40 f. — IX. *Brassai*: Szórend és accentus. 80 f. — X. *Télfi*: Három francia hellenista és a volapük. 40 f. — XI. *Némethy G.*: Euhemerii reliquiæ. 1 K 20 f. — XII. *Vikar B.*: Gáti István steganographiája. kapcsolatban a modern stenographiával. 80 f. (1887–1889.) — XV. k. I. *Dr. Schreiner M.*: Az iszlám vallásos mozgalmak az első négy században. 60 f. — II. *Haraszi*: André Chénier költészete. 3 K. — III. *Simonfi*: Kombináló szóalkotás. 80 f. — IV. *Hunfalvy P.*: Az aranyosszéki mohácsi nyelvemlékek. 30 f. — V. *Zichy A.*: Psychiatria és politika. 20 f. — VI. *Télfi*: Ujabb hellén munkák és a hellén nyelvtanítás. 1 K 20 f. — VII. *P. Thewrewk E.*: A magyar zene tudományos tárgyalása. 40 f. — VIII. *Asbóth O.*: A hangsúly a szláv nyelvekben. 1 K 60 f. — IX. *Simonfi*: A nyelvújítás és az idegenszerűségek. 1 K 20 f. — X. *Télfi*: Kisfaludy Károly «Mohács»-a görögül. 80 f. — XI. *Dr. Kégl S.*: Tanulmányok az újkori persai irodalom történetéből. 3 K. — XII. *Gróf Kuun G.*: Ujabb adatok a kún Petrarca-Codexhez. 30 f. (1889–1892.) — XVI. k. I. *Finály*: A besztercei szószedet. 4 K. — II. *Goldziher I.*: A pogány arabok költészetének hagyománya. 1 K 20 f. — III. *Asbóth O.*: A szláv szók a magyar nyelvben. 90 f. — IV. *Pecz V.*: Paraspondylos Zotikos költeménye a várnai csatáról. 60 f. — V. *Télfi*: Új-görög munkák ismeretése. 40 f. — VI. *Télfi*: Két új-görög nyelvtan magyarul és a mai görög verstan. 40 f. — VII. *Szamoto I.*: A Murelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. 1 K. — VIII. *Hegedüs I.*: Guarinus és Janus Pannonius. 1 K 60 f. — IX. *Dr. Kúnos I.*: Kisázsia török dialektusairól. 90 f. — X. *Hegedüs I.*: Diesének Jacobus Ant. Marcellusra. Irta Janus Pannonius. (1892–1897.) — XVII. k. I. *Dr. Mahler*: Egyiptologiai tanulmányok a choronologia köréből 30 f. — II. *Kúnos*: Naszreddin hodsa tréfái. 3 K. — III. *Kégl S.*: A perzsa népdal. 90 f. — IV. *Melich J.*: Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai? 1 K 20 f. — V. *Kozma F.*: Brassai Sámuel mint æsthetikus és műkritikus. 2 K. — VI. *Décsi L.*: Sz. Agoston reguláinak magyar fordítása Caelius (Bánffy) Gergelytől. 2 K. — VII. *Vadnai*: Czakó Zsigmond ismeretlen drámai költeménye. 30 f. — VIII. *Gyomlay*: Szent István veszprémi donatiójának görög szövegéről. 1 K 20 f. — IX. *Mahler*: Adalékok az egyiptomi nyelvhez. 60 f. — X. *Id. Szinnyei J.*: Az első magyar bibliographus. 60 f. (1898–1901.) — XVIII. k. I. *Gyomlay*: Böles Leo Taktikája mint magyar történelmi kútforrás. 1 K. 20 f. — II. *Katona L.*: Temesvári Pelbárt Peldái. 1 K 20 f. — III. *Némethy G.*: A római elegia viszonya a göröghez. 48 f. — IV. *Thüry J.*: A «Behdset-ül-Lugat» csagatáj szótár. 1 K 20 f. — V. *Katona L.*: Alexandriai sz. Katalin legendája középkori irodalmunkban 1 K 60 f. — VI. *Dr. Cserép J.*: Határidőszámítás a rómaiaknál. 40 f. — VII. *Thüry J.*: Török nyelvemlékek a XIV. század végéig. 1 kor. — VIII. *Szilasi M.*: Adalékok a finn-ugor palatális mássalhangzók történetéhez. 1 kor. — IX. *Kégl S.*: Szenáji. 3 kor. — X. *Katona L.*: A Teleki-codex. 1 kor. 60 f. — XIX. k. I. *Bayer*: Egy magyar Eszther-dráma. 60 f. — II. *Haraszi*: A renaissance francia színiköltészete és a színszerűség. 1 kor. 20 f. — III. *Thüry J.*: A középkori török irodalom. 1 kor. 50 f. — IV. *Melich J.*: A brassói latin-magyar szótár-töredék. 60 f. — V. *Pecz V.*: A classica philologia jövője. 60 f. — VI. *Hegedüs I.*: Petrarca «Szózatja». 50 f. — VII. *Kúnos I.*: Ada-Kaléi török népdalok, fordításai és jegyzetekkel. 2 kor. — VIII. *Cserép J.*: C. Julius Caesar commentariussainak folytatásai és Asinius Pollio. 80 f. — IX. *Melich J.*: Szikszai Fabricius Balázs latin-magyar szójegyzéke 1590-ből. 3 K. — X. *Kégl Sándor*: Dsélál ed-Din Rúmi négysoros versei. 1 K 50 f. — XX. k. I. *Ferenczi Zoltán*: Petőfi és a socializmus. 1 K. — II. *Schmidt J.*: Az itáliai nyelvcsalád helyzete az indogermán nyelvek körében. 1 K 50 f. — III. *Asbóth Oszkár*: Szláv jövevényszavaink. (I. rész.) 2 K. — IV. *Melich J.*: Révai Miklós nyelvtudománya. 1 K. — V. *Némethy Géza*: Ovidius és Lygdamus. 1 K. — VI. *Geyza Némethy*: De epodo Horatii cataleptis Vergilii inserto. 1 K. — VII. *Goldziher Ignác*: Uri János. 30 f. — VIII. *Horváth Cyrill*: Joannes Vercellensis és a magyar Margit-legenda. 90 f. — IX. *Vári Rezső*: A elliciai Oppianus Halientikájának kézirati hagyománya. I. (bevezető) rész. — X. *Asbóth Oszkár*: A j a gy változás a hazai szlovének nyelvében és a dunántúli magyar nyelvjáráásokban. 1 K 20 f. — XXI. k. I. *Geyza Némethy*: De Ovidio Elegiæ in Messallam auctore. 60 f. — II. *Váczy János*: A nyelvújítás győzelme. 1 K 60 f. — III. *Hegedüs István*: Menander redivivus. 2 K 80 f. — IV. *Némethy Geyza*: De sexta Vergilii ecloga. 60 f. — V. *Kégl Sándor*: Bhagavadgita. 80 f. — VI. *Darkó Jenő*: A magyarokra vonatkozó népkövek a bizánczi íróknál. 1 K 80 f. — VII. *Császár Elemér*: Bessenyei akadémiai törekvései. 1 K 50 f.

Megrendelhetők, a mennyiben még készletben vannak, a Magyar Tud. Akadémia Könyvtáradó-hivatalában Budapest, V. Akadémia-utca 2.